

PARTICIPARE ȘI LIBERTATE POLITICĂ

MOTTO :

„Politica se ocupă de noi chiar dacă noi refuzăm să ne ocupăm de ea.”*

MIHAELA CZOBOR

Being fundamental in a society which wants to be considered as a democratic one, the political participation becomes possible at the confluence between the political area (the area of individual liberties), the political time and the individual experiences in front of the political reality and the political personality of men, being conditioned by different political styles.

Either as participation or non-participation, these two possibilities involve the reference to liberty, both as a condition or a result of them.

Leading to self-determination, to power, to the ability of bringing something new in the social and political reality, the liberty is the prerequisite for living together in a political organization. As well as the political participation, the liberty rises from the human need to near the world and to feel himself like in an „agora”.

The liberty, as well as the political participation, means action, but also the presence of the other one consciousness, the individual and/or groups desire not to become the instrument of somebody else without their will.

Ființă rațională într-o lume a competiției, dar și a cooperării, omul social se construiește printr-o multitudine de dimensiuni, al căror ax vital de închegare, politicul, se ivește tocmai din neputința ființei umane de a fi singură. Ajunsă în conștiința istorică a speciei umane prin experiența polis-ului grec¹, politica privește ansamblul cetățenilor, alegerea de mijloace și scopuri în vederea instaurării unei ordini pentru toți și pentru toate, al cărui obiect și subiect nu sînt puterea sau instituțiile, statul, suveranitatea sau luarea deciziilor, ci omul, omul complet, întreg, cu toate acțiunile, aspirațiile și chiar aberațiile sale.

* P. Viansson-Ponté, *Politiques et liberté*, Paris, Arthème Fayard, 1981, p.

¹ Aristotel, *Politica*: „Polisul este o comunitate de oameni egali în vederea unei vieți care să fie potențial mai bună.”

Politica reprezintă căutarea unei societăți pentru etica publică, o aventură în procesul de civilizare. Ea se dezvoltă ca urmărirea a progresului uman prin mijloace publice organizate, așa cum etica urmărește același scop cu instrumente private. Politica este actualizarea valorilor și a valorilor umane cu mijloace publice în spațiul public în vederea modelării acestuia astfel încât omul să se simtă aici la el acasă, persoana devenind cetățean prin aducerea la lumină a capacității sale de a acționa, precedată de etapele ce încep cu cunoașterea și deliberarea, se continuă cu alegerea, care, pregătind decizia, împinge la acțiune. Acest ciclu abstract funcționează având dincolo de el o presupuziție implicită, un model implicit ce acționează de secole, dihotomizând istoria și politica între un ideal de rațiune mereu aproximat și mereu împins mai departe și o realitate mereu perfecționată și mereu atât de eruptivă și rebelă, proteică în încercarea de a o modela în canoanele normativului. Este modelul omului rațional, dornic și capabil de a parcurge etapele cunoașterii — deliberării-alegerii-deciziei și acțiunii, deschis libertății conaturale cu ființa sa, pentru care libertatea înseamnă acțiune și inserție într-un real mereu transformat și transformabil, pentru care nonparticiparea, în oricare dintre sensurile acesteia, ar însemna amputare, chiar mai grav anulare. Accentuând provizoriu acest model de sorginte elină (model supus și el acțiunii corosive a iraționalului, prezent în polis-ul grec, scena în care grecii puteau juca acel teatru ce permitea apariția libertății, prin chiar modalitatea de naștere a acestei libertăți, privațiunea, în măsura în care nu toți participau la acest joc, unii fiind considerați doar unelte cuvântătoare), ne propunem pentru început o schițare a cadrului în care scopul și instrumentul politicului: cetățeanul, apare și se desăvârșește. Acest cadru se ivește la intersecția a două dimensiuni: spațiul politic și timpul politic, în care pentru a deveni cetățean individul trebuie să se insereze. Apariția spațiului politic impune realizarea în societate a esenței politicului. Din acest punct de vedere problemele care formează conținutul procesului politic se înfățișează ca o primă aproximare a acestui spațiu politic; ele se referă la:

a) cuprinderea cetățenilor, drepturile și îndatoririle membrilor unui stat; altfel spus este starea de cetățean exclusivă sau este deschisă tuturor?

b) funcțiile statului; ceea ce presupune fie un stat pluralist, fie un stat monistic; altfel spus, este sfera activității de stat limitată sau nelimitată?

c) sursa autorității, referitoare la locul de origine a autorității: poporul sau guvernul? Această a treia problemă fiind o alegere între libertate și dictatură;

d) organizarea autorității, deschisă următoarei alegeri: este puterea concentrată sau dispersată.

Acestea sînt coordonatele dinamice prin a căror mișcare generată de alegere se creează, printr-o primă schițare, spațiul politic pe o arie descrisă de: societate-politică-stat-guvern-cei ce conduc și cei conduși. A doua aproximare a aceluiași spațiu devine posibilă dinspre fundamentele politicii: relația dintre cel ce comandă și cel ce se supune, dublată de stabilirea limitelor supunerii; relația dintre privat și public,

deoarece nu există libertate politică decât într-un sistem care respectă distincția dintre public și privat; relația prieten-dușman. Acestor două aproximări li se adaugă influența factorilor sociali, față de care inserția în spațiul politic nu și-ar căpăta concretețea. Este vorba de situația socială a subiectului înțeleasă prin:

a) apartenența acestuia la o categorie socială definită conform criteriilor socio-economice sau socio-geografice;

b) apartenența la un grup organizat: club, sindicat, mișcare, biserică;

c) apartenența sa la un grup primar definit ca un grup al cărui membri au între ei relații directe și frecvente¹.

Factorii sociali trebuie completați la rîndul lor de factorii biologici: vîrsta, sexul, rasa, precum și de caracter definit de E. Mounier ca fiind cel ce „desemnează în același timp ansamblul condițiilor care ne sînt date și mai mult sau mai puțin impuse și forța mai mult sau mai puțin mare cu care stăpînim acest dat.”²

Astfel conturat spațiul politic nu este doar locul de acțiune al cetățeanului ca cetățean, loc ce face posibilă starea de cetățean actualizînd-o, dar și deschiderea spre axa timpului politic, spre depășirea acestui cadru dat printr-o construcție originală ce pleacă de la situație înspre personalitate. Situația politică se înfățișează ca ansamblul experiențelor particulare trăite de subiect, ansamblu ce se divide în:

a) experiența personală pe care o posedă subiectul despre raportul de autoritate în relațiile sale reciproce cu celălalt;

b) experiența pe care o are despre diversele mize ale vieții politice, despre valorile puse în joc în conducerea oamenilor;

c) experiența pe care o are despre societate ca regim politic³.

În trecerea de la situație la personalitate pe axa timpului politic rolul de termen intermediar îl joacă modelele de adaptare pe care societatea le propune individului, anume, mecanismele prin care individul încearcă să se adapteze la solicitările și sugestiile mediului; aceste mecanisme îmbrăcînd două forme: adoptarea atitudinilor gata făcute (stereotipiile primite) și enculturația politică legată de existența unei culturi politice proprii fiecărei societăți, precum și de aceea că nici o integrare socială nu ar fi posibilă fără cultură politică, nici o societate politică nu ar fi viabilă. Pe această axă a timpului politic individual deschis stării de cetățean pendulează între esență (identitate), înțeleasă drept cultură și existență (interesele), înțeleasă drept politică, între situație înțeleasă ca fiind „jocul micropolitice în care identitățile se individualizează în conduite”⁴ și personalitate înțeleasă ca fiind „o istorie întoarsă spre viitor, ce-și ia organizarea din trecut și care se afirmă în prezent ca un stil particular”.

Această construcție originală care este personalitatea politică ancorează în trecut prin învățarea rolurilor politice, prin socializare, în

¹ A. Lancelot, *Les attitudes politiques*, Paris, Presses Universitaires de France, 1969, p. 15.

² *Idem*, p. 24.

³ *Idem*, p. 13.

⁴ Y. Schemel, *Les cultures politiques*, în *Traité de science politique*, Paris, P.U.F., 1981, p. 244.

care agenții socializării: familia, școala și mass media joacă un rol important. Afirmată în prezent ca un stil particular, personalitatea se generează și regenerează din cultura politică definită de Pye în 1968 ca fiind „ansamblul de atitudini, credințe și sentimente care dau o ordine și un sens proceselor politice și care furnizând regulile și convingerile subiacente comandă comportamentul politic”, sau de Brown în 1979 ca fiind „percepțiile subiective ale istoriei și ale politicii, credințele fundamentale și valorile, obiectele de identificare și loialitate, cunoașterea politică și așteptările, precum și experiența istorică specifică națiunilor și grupurilor.” Cultura politică se desfășoară astfel în prezent ca sistem al credințelor politice și ca stiluri politice, determinând în același timp atitudinea față de viitor. Forma cea mai originală a acestui travaliu: stilurile politice se situează la frontiera dintre sistemul culturii politice și sistemul interacțiunii politice, între cultură și situație; ele reprezintă centrul timpului istoric în măsura în care fac inteligibilă experiența trecutului și a prezentului, precum și raportarea la viitor din punct de vedere al dimensiunii politice, fiind creația în sens larg a stării de cetățean.

Prin modelarea personalității sale politice ca și prin aderarea la un stil politic sau altul individul ca cetățean a depășit datul și necesitatea spațiului politic, luând atitudine față de acesta, auto-determinându-se în raport cu el, chiar prin refuzul politicului la limită. Prin personalitatea politică ca și prin stilul politic acțiunea sa capătă sens, devine inteligibilă, la fel ca și non-acțiunea. Devin posibile starea de libertate, participarea sau non-participarea. Această posibilitate se încarnează din perspectiva individului ajuns cetățean prin inserarea acestuia în spațiul și timpul politic ca forme de desfășurare a existenței politice. Scena modelată de cele două forme prin care se manifestă existența și experiența politică este cea a democrației, care în forma sa clasică cere cu necesitate participarea, anume inserarea în spațiul și timpul politic, construirea existenței și conștiinței politice, toate aduse în starea lor concretă și activă prin instituirea individului ca cetățean. Cheia socială a tuturor fațetelor umane: *aeconomicus*, *aestimans*, *faber*, *sapiens*, *ludens* etc. se dezvăluie a fi dimensiunea politică, cea care punând individul în stare de acțiune îl determină să coopereze pentru sine și pentru cetate. Acesta este modelul democrației clasice, cea în care participarea își dezvăluie sensul, necesitatea și rostul, spre deosebire de modelul elitist al democrației în care participarea devine aproape redundantă. Această polemică pro și contra democrației participative (*participatory democracy*) își află soluționarea în ideea de libertate, mai mult în realitatea normativă a libertății, definită ca un imperativ al istoriei. „Modelul clasic al democrației, notează P. Birnbaum, presupune că oamenii participă la deciziile care îi interesează în calitate de actori raționali, activitățile lor de cetățeni nelimitându-se numai la alegerile guvernărilor lor.”¹ De asemenea, pentru J. S. Mill sistemul democratic nu este compatibil cu pasivitatea cetățenilor în care guvernării, departe de a trage foloase de pe urma pasivității și apatiei acestora, trebuie, dimpotrivă să facă eforturi să le dezvolte calitățile morale și conștiința politică. Mai departe în timp, pentru J.-J.

¹ P. Birnbaum, *La fin du politique*, Paris, Editions du feuil, 1975, p. 234.

Rousseau omul nu este cu adevărat liber decît în măsura în care el participă în permanență la exprimarea voinței generale (voința generală înțeleasă ca rezultanta, ca integrala tuturor punctelor de vedere particulare); prin urmare oamenii nu trebuie să accepte să-și înstrăineze libertatea lor, abandonînd puterea lor de decizie elitelor care ar pretinde să-i reprezinte. Chiar și teorii ca cele ale lui Bentham și Locke, care insistă mai puțin asupra participării și mai mult asupra reprezentării cetățenilor, conțin ideea fundamentală, conform căreia omul se naște liber și în consecință el nu poate consimți la respectarea puterii politice la care el nu participă direct și în permanență, decît în măsura în care el aprobă prin intermediul acesteia, printr-un act rațional consimțit diversele acțiuni. „Astfel, oricare ar fi deosebirile care pot să-i opună pe reprezentanții democrației directe și pe cei ai democrației prin reprezentare, toate teoriile clasice ale democrației concep cetățeanul ca pe o ființă rațională, politizată, eliberată de dorințele sale egoiste și care deține o putere de control pe care el o exercită în permanență direct sau indirect.”¹ Plecînd de la fapte și nu dintr-o perspectivă normativă multe teorii contemporane ale democrației opun în procesul de luare a deciziilor elitele, compuse din specialiști, oameni politici aleși pe baza competenței lor și pentru care acțiunea politică a devenit o veritabilă profesie, cetățenilor, poporului, care nu poate decît să voteze și care nu poate acționa prin el însuși, după cum remarca J. Schumpeter, decît atunci cînd nu există mari decizii de luat.² Această nouă teorie a democrației, diferită radical de modelele clasice, apreciază că numai elitele sînt apte să ia deciziile importante, participarea cetățeanului prezentîndu-se ca un factor de instabilitate, dată fiind incapacitatea lui de a gira afacerile (problemele) colectivității și tendința de a îmbrățișa rapid concepții partizane atunci cînd el iese din cînd în cînd din viața sa politică amortită. Reprezentativ pentru aceste puncte de vedere contemporane este modelul poliarchic propus de R. Dahl, care conchide:

— „Toate sistemele politice eșuează într-un mod considerabil în realizarea conducerii de către popor, bazată pe consens și pe egalitate politică;

— Cu toate acestea unele sisteme abordează aceste obiective mult mai substanțial decît o fac altele;

— Aceste sisteme nu reprezintă democrații în sensul ideal, cu toate că ele conțin componente democratice. Ele nu sînt dominate de o elită coezivă, deși elitele lor și conducătorii ocupă aici poziții puternice;

— Aceste sisteme, un amestec de democrație și de conducere a elitelor, sînt numite poliarchii.”

Prin urmare, același R. Dahl declară: „prin democrație noi înțelegem un sistem de luare a deciziilor în care conducătorii sînt mai mult sau mai puțin dispuși să țină seamă de dorințele neliderilor și care poate funcționa cu un slab nivel de participare a cetățenilor. Așadar, democrația nu implică o participare masivă a cetățenilor.”

¹ *Idem*, p. 236.

² *Idem*, p. 227.

Pe de o parte, cetățeanul ca ființă rațională, politizată, dornică și capabilă să-și exercite puterea de control, pe de altă parte, să-i spunem, pseudo-cetățeanul ancorat exclusiv în domeniul privat, în activitatea grupurilor primare, lipsit de interes și simț politic, izolat în agora și fugind de libertatea prin acțiune politică, copleșit de tradițional și charismatic, lăsând în seama specialiștilor deciziile majore care privesc domeniul public. De o parte, normativitatea, imperativul valorilor, de altă parte, o stare de fapt contrazisă parțial de aceleași fapte pe care le folosește ca martor. Pe de o parte, participarea ca stare de jure dublată de facto de non-participare, pe de altă parte, non-participarea ca stare de jure, dublată de facto, accidental, de participare. Acest joc cu dublă deschidere se desfășoară de-a lungul unei coordonate fundamentale: libertatea politică, cadru de desfășurare și rezultanta participării, precum și, la limită a non-participării, cadrul de desfășurare și rezultanta a acceptării stării de cetățean sau a respingerii acesteia. Co-naturală cu starea de cetățean, libertatea se înfățișează într-o primă dimensiune ca trecere de la determinarea spațiului politic la autodeterminarea caracteristică timpului politic, creator prin dinamica sa al personalității politice, centrate pe cea mai expresivă în raport cu realul și originală în raport cu acțiunea (sau non-acțiunea) componentă a sa: stilul politic. Spațiul politic, care în cazul de față, apare ca spațiu al libertății formale, conturat de întreg setul libertăților individuale:

— libertatea de acțiune: dreptul de a participa într-o manieră activă;

— libertatea conștiinței: posibilitatea lăsată fiecăruia de a adopta fără constrângere filozofia, idealul, religia care corespund convingerii sale intime sau de a respinge orice sistem filozofic, orice religie;

— libertatea gândirii: dreptul de a avea fără teamă o idee personală, o atitudine, un răspuns personale cu privire la o problemă politică sau religioasă;

— libertatea examenului: revendicarea filosofică și politică conform căreia orice om are dreptul de a căuta adevărul conform propriei sale rațiuni și apoi de a examina orice propoziție pe care i se cere să o admită;

— libertatea de expresie: libera comunicare a gândurilor, părerilor și opiniilor, fără nici o valoare dacă nu e dublată de:

— libertatea presei: conform căreia orice cetățean are dreptul de a vorbi, scrie sau tipări liber;

— libertatea de opinie: dreptul de a exprima o părere dar și dreptul de a nu avea o părere¹.

Prin acțiune fiecare cetățean cu o personalitate politică proprie, aderând la un anume stil politic actualizează formalismul acestui spațiu al libertăților individuale: fie prin participare, în cele două sensuri ale sale, în cel restrâns, înțeles ca o colaborare cu guvernul sau în cel larg, înțeles într-un spirit apropiat de angajare, ca fiind atitudinea de intervenție deliberată în problemele de interes public, cu rezerva că angajarea e totală și durabilă în timp ce participarea rămâne limitată și provizorie,² fie prin abținere, definită ca libertatea de a rămâne

¹ I. Malignon, *Dictionnaire de politique*, Paris, Editions Cujas, 1967.

² *Idem*.

departe de afacerile publice, ca atitudinea de refuz voluntar și metodic, opus oricărei solicitări politice, în particular alegerilor, fie prin apolitism, definit ca atitudinea de spirit a celui care nu se ocupă de politică sau care nu se simte vizat de politică, fie prin așteptare, definită ca o amânare acordată de un patriot conștiinței sale înainte de a se devota, fără riscul de a greși, cauzei drepte. În cazul unui comportament politic ca abținerea, Lipset, Lazarsfeld, Barton și Linz disting trei rațiuni care pot motiva abținerea de la vot, de pildă: impresia alegătorului că votul său nu va avea nici o influență asupra situației sale, nu va introduce nici o schimbare care să-l privească, absența oricărei presiuni de grup sau existența presiunilor multiple exercitate în sens contradictoriu, presiuni contradictorii ce-l pot face pe alegător să nu se poată decide. Pentru aceiași cercetători există în cazul cetățeanului două rațiuni pentru a vota: prima rațiune implică prin vot o tentativă de influențare a politicii guvernului, exprimând interesul alegătorului pentru o problemă politică, în timp ce a doua rațiune instituie votul ca pe rezultatul unei sau mai multor presiuni exercitate de grupul social, exprimând conformismul social al alegătorului.¹ Situația se complică atunci când se adaugă un punct de vedere precum cel al lui J. P. Sartre potrivit căruia votul trebuie respins, deoarece el este cel care atomizează corpul social, alegătorii devenind ființe abstracte, întrucât individul din momentul în care e singur poate trăda, de aceea adevărul îl reprezintă gândirea grupului,² deci conformarea la grupul social nu mai reprezintă conformism, ci conștiință și non-trădare, exprimarea intereselor reale. Evident, comportamentul politic este un comportament social, marcat de apartenența individului la numeroase grupuri primare sau secundare, apartenență ce-și pune amprenta asupra sa, un comportament social grevat de influența modelelor culturale și de cronologiile istorice, rezultantă a socializării ce se mișcă cu necesitate între anumite limite tolerabile de conformism social, dar personalitatea politică, dincolo de aceste intersecții generate de conformisme sociale este o construcție originală, sau ar trebui să fie astfel, și dublată de libertatea politică, ea trimite la capacitatea individului de a începe ceva nou. Așa cum remarca Sf. Augustin, omul este liber întrucât este un început și întrucât a fost creat după ce universul a luat ființă. De aceea în nașterea fiecărui om acest început original este reafirmat, în fiecare caz apărând ceva nou într-o lume ce exista deja (în cazul de față spațiul politic) și care va continua să existe după moartea fiecărui individ. Se conturează astfel a doua dimensiune a libertății politice afirmate prin necesitatea și chiar nevoia individului de a participa: libertatea nu este doar auto-determinare, dar mai mult, prin această auto-determinare în realitatea socio-politică se inserează ceva nou și este atît în interesul societății, cît și al individului ca acest ceva nou să fie și să fie cultivat. Distingînd între libertatea filosofică și cea politică, Montesquieu considera că ultima constă în a fi capabil să faci ceea ce trebuie să vrei, punînd astfel accentul pe putere. Afirmată într-o primă articulație ca auto-determinare, capacitatea de a trece de la

¹ *Encyclopedie de la sociologie*, Paris, 1975, p. 250.

² P. Ehrenbaum, *Dimensions du pouvoir*, Paris, Presses Universitaires de France, 1984, p. 96.

necesitatea și caracterul formal, chiar impersonal al spațiului politic la dinamica, originalitatea și personalizarea timpului politic, construindu-se în continuare ca o dimensiune ontologică a umanului, care prin venirea sa în lume aduce întotdeauna ceva nou, libertatea politică se dezvăluie acum ca putere, puterea de a acționa și de a aduce ceva nou așa cum sugerează și verbele grecești și latine pentru acțiune: *arhein* = a începe, a conduce, a comanda; *prattein* = a duce ceva la bun sfârșit; *agere* = a pune ceva în mișcare și *gerere* = continuarea răbdătoare și menținerea actelor trecute ale căror rezultate sînt *res gestae*, actele și evenimentele pe care le numim istorice. Deși verbul latin *gerere* are sens pus în relație cu noțiunea de autoritate, care în lumea romană implica o istorie bazată pe o întemeiere în trecut care ținea loc de piatră unghiulară dînd lumii permanență și caracter durabil de care ființele umane au nevoie întrucît sînt muritoare, el își poate institui o funcție, alături de celelalte trei verbe, și în lumea modernă marcată de ceea ce H. Arendt numea o criză a autorității. Aceasta deoarece pierderea permanenței și solidității lumii în epoca modernă, echivalență politic cu pierderea autorității,¹ nu antrenează și pierderea capacității umane de a construi și păstra. În domeniul politicului această capacitate deschide șansa participării politice, prin care individului i se oferă posibilitatea de a construi păstrînd istoric și politic prin acțiunea sa în spațiul cetății și de a se construi politic ca personalitate politică. Mai mult, întrucît autoritatea, așa cum o definește H. Arendt, se opune constrîngerii prin forță și persuasiunii prin argumente, ea deschide drum, la același strat al individului ca cetățean, și libertății, care din perspectiva individualismului presupune auto-determinare și putere. Puterea de a institui prin acțiunea sa o nouă origine a autorității într-o lume în care revoluțiile și momentele de genază politică sînt tot atîtea spărturi în soliditatea și permanența istorică și politică a acesteia, mutînd centrul de greutate al autorității înspre un potențial cetățean activ. Definită prin putere, libertatea politică cere și curaj, una din principalele virtuți politice deoarece „domeniul public se opune net domeniului nostru privat, unde, în protecția familiei și a căminului, fiecare lucru servește la securitatea procesului vital... Curajul este indispensabil, deoarece în politică nu viața, ci lumea este în joc”.² Aruncat în lume, din momentul în care a părăsit, prin dorința de acțiune și de actualizare a libertății sale inițial formale, securitatea protectoare a domeniului său privat, individul devine responsabil nu pentru sine sau nu doar pentru sine, ci pentru lume; în el trebuie să se nască conștiința despre celălalt sau despre sine în relație cu lumea. Conștiința politică presupune această permanență a lumii în relație cu mine și a mea în relație cu lumea. Participarea ca libertate și libertatea ca participare nemaifiind decît o actualizare a acestei stări. Același H. Arendt nota într-un eseu în care își propunea definirea libertății politice: „Libertatea este condiția care face ca oamenii să trăiască împreună într-o organizație politică. Fără libertate viața politică ar fi deposedată de sens. Rațiunea de a fi a politicii este libertatea și cîmpul

¹ H. Arendt, *La crise de la culture*, Paris, Gallimard, 1972, p. 126.

² *Idem*, p. 203.

său de experiență e acțiunea".¹ Autodeterminarea, libertatea înseamnă, în sens pozitiv, maniera în care folosim în condițiile unei depline responsabilități a judecății noastre necesitatea, constringerea, determinările. În sens negativ, aceeași libertate presupune absența constringerii, anume : participarea la ordinea politică precum și puterea individului sau a colectivității, capabili să-și satisfacă dorințele sau să-și atingă propriile scopuri, iar constringerea, după R. Aron, începe în momentul în care individul devine contra voinței sale instrumentul altuia.

Libertatea politică ca și participarea politică se nasc din nevoia omului de a-și apropia lumea, de a se simți la sine în lume, în agora, cu condiția să posede conștiința celuilalt, prezența lumii ca factor determinant în conștiința sa, precum și proprietatea aceleiași lumi de a-l proiecta dincolo de această determinare. De aici nevoia de a acționa, căci oamenii sînt liberi atîta timp cît acționează, nici înainte nici după. Refugiul în sfera grupurilor primare, ca un refuz al afacerilor publice își dezvăluie punctul slab, deoarece în grupurile primare opresiunea potențială ce caracterizează o mulțime va fi foarte puternic resimțită de individ, astfel încît personalitatea însăși a actorului social determinată prin relația de tipul *face to face* va fi pusă sub semnul întrebării². Supapa o poate reprezenta în asemenea situații evadarea în domeniul public, într-un mediu de tip secundar unde asemenea situații vor fi mai puțin probabile. Mai mult, densitatea ridicată resimțită în orașe face tot mai precare spațiul personal al fiecărui actor social care se simte astfel invadat de intruși³. Apare nevoia de a apăra acest spațiu personal, de a bloca dezordinea și de a o ridica la rangul de ordine prin inițiativă și acțiune, poate chiar prin dominarea și excluderea celui ce agresează. Apare astfel nevoia de participare politică pentru a putea controla acele fundamente sociale care determină, afectează și pun chiar în pericol spațiul personal. Așa cum asemenea situații pot incita la acțiune, există o serie de alți factori care pot inhiba acțiunea cum ar fi :

— inerția de masă care apare dintr-o pasivitate întinsă, generată de teama de tulburările și dezordinile ce însoțesc procesele de înnoire, precum și de îndoiala indivizilor cu privire la capacitatea lor de a controla cursul evenimentelor ;

— proiectarea de către educația de masă, educația de școală și de către antrenamentul civic a unui comportament adult supus, ascultător ;

— dificultatea indivizilor de a se pune de acord cu privire la definirea democrației, libertății, dreptății, bunăstării pe care le doresc.

Inhibarea acțiunii și deci suspendarea libertății pot genera comportamente de criză, izolarea actorului, incoerența normelor și a incitărilor, absența influenței actorului asupra deciziilor care îl privesc. Apărută și din necesitatea de a depăși, de a vindeca asemenea comportamente de criză nevoia de acțiune se traduce prin realitatea participării politice definită de Mc Closky în 1968 ca fiind cea care desemnează „activitățile voluntare prin care membrii unei societăți iau

¹ *Idem*, p. 190.

² P. Birnbaum, *Dimensions du pouvoir*, Paris, P.U.F., 1984, p. 126.

³ *Idem*, p. 127.

parte la selecția conducătorilor și direct sau indirect la formarea politicii publice",¹ de Verba și Nie în 1972 ca fiind acel comportament politic care „trimite la acele activități exercitate de cetățeni particulari care vizează mai mult sau mai puțin direct să influențeze selecția personalului guvernamental și/sau a acțiunilor pe care aceștia le întreprind”,² de Huntington și Nelson în 1976 „ca o activitate operată de cetățeni particulari și care vizează să influențeze formarea deciziilor guvernamentale”³, iar de Barnes și Kaase în 1979 ca fiind acele „activități voluntare ale cetățenilor în calitatea lor de indivizi care vizează să influențeze fie direct fie indirect deciziile politice la diferite niveluri ale sistemului politic.”⁴ Prin definiție participarea politică se referă la indivizi, presupune un proces voluntar, vizează o activitate orientată, pe de o parte, de ierarhia axiologică personală a individului care participă, iar pe de altă parte, de dorința de a influența conducerea. Cele de mai sus denotă aceea că formarea elitelor de specialiști în ale politicii, care monopolizează luarea deciziilor chiar dacă temporar blochează participarea indivizilor, poate crea la un moment dat erupții ale dorinței și nevoii de participare, înscrise de data aceasta în forme non-conformiste, mai puțin obișnuite și chiar acceptate, în măsura în care în afara votului alte forme de participare politică merg de la manifestația pașnică și semnarea de petiții până la ocuparea de localuri publice, blocarea circulației, greve, inscripții de sloganuri pe pereți, atentatul la proprietate, și chiar violența asupra persoanei. De aceea definiția dată de Weiner participării politice în 1971 vine să completeze definițiile anterioare: „Voi folosi conceptul de participare politică pentru a mă referi la orice acțiune voluntară reușită sau nu organizată sau nu, episodică sau continuă, angajând mijloace legitime sau ilegite, vizînd să influențeze administrarea afacerilor publice sau alegerea conducătorilor politici la orice nivel al conducerii, local sau național.”⁵ — participarea politică neînsemnînd neapărat a lua parte la joc așa cum acesta e instituționalizat. Participarea politică, apreciază Almond și Verba, reflectă, exprimă, pe de o parte, atitudinile individului față de sistem în timp ce pentru Lane ea exprimă imaginea pe care o are individul despre conducerea democratică iar pe de altă parte ea exprimă pentru aceiași Almond și Verba atitudinile față de rolul jucat de sine în sistem, iar pentru Lane imaginea individului despre sine. Ca actualizare a stării de cetățean, ce se manifestă ca ființă liberă, participarea exprimă culoarea politică a societății în care individul trăiește, ca și gradul de apartenență a acestuia la acea cultură politică (într-o societate pentru ca democrația să nu eșueze trebuie să existe o cultură politică a participării, participarea definindu-se și ea ca o producție culturală istoric datată, geografic și politic situată), ca și experiența politică a subiectului. În același timp participarea exprimă și personalitatea politică a individului (în care se includ, completîndu-se, personalitatea de statut și cea de rol) în formarea căreia o importanță revine și venitului, categoriei profesionale, apartenenței de clasă, precum și nivelului de pregătire. Valoarea nivelului de pregătire în

^{1, 2, 3} *Traité de science politique*, Paris, P.U.F., p. 311.

⁴ *Idem*, p. 312.

⁵ *Op. cit.*, p. 313.

participarea politică a individului dezvoltându-și importanța în comunicarea politică dintre cei ce conduc și cei conduși, unde contează atât identificarea semnelor politice, cât și reconstituirea sensului lor și reproducerea semnelor în coerența lor originară.

Prezență sau absență într-o societate ce se vrea democratică participarea, ca experiență politică, dar și socială și istorică, își dezvoltă caracterul normativ jucând un rol esențial în procesul de eliberare a individului, ca și în cel de democratizare a cetății, precum și în procesul de exercitare și afirmare a libertății politice. „Libertatea domeniului politic începe după ce toate necesitățile elementare ale vieții au fost stăpinite prin dominație, așa după cum dominația și supunerea, faptul de a conduce și de a fi condus sînt condiții preliminare pentru instituirea domeniului politic”¹ sau după cum nota H. Marcuse „societatea industrială avansată este un univers politic — stadiul ultim în realizarea unui proiect istoric specific: anume cunoașterea, transformarea și organizarea naturii, ca simplă substanță a dominației.”² De substanța politică încă de la prima sa mutație experiența istorică a omului se verifică și în cazul participării politice ca o realitate imposibil de exprimat fără un prolog al dominației: dominarea necesităților generate de foame și frică ca și dominarea naturii umane primare, deschisă egoismelor autoconservării. Problema participării politice nu-și dezvoltă sensul decît dincolo de libertatea de foame și de libertatea de frică ca o modalitate de a controla și domina frica intrînd astfel în planul de incidență al calității vieții, în măsura în care din perspectiva participării politice, calitatea vieții s-ar vrea o cale de micșorare a distanței dintre *de facto* și *de jure*, dintre formal impersonal și personal, dintre eu și celălalt, o modalitate de organizare a relațiilor în cetate și de construire a individului, de așezare a substanței sale socio-umane în vederea sporirii progresului uman al cetății ca și în vederea sporirii libertății individului. În timp ce din perspectiva calității vieții, participarea politică ar putea însemna sporirea gradului și substanței de acțiune a individului în procesul de construire a vieții în comun, personalizarea și auto-determinarea sa în vederea realizării unui obiectiv ce îi privește pe toți, chiar dacă nu toți posedă conștiința acestei realități, căci scopul suprem al politicii ca și cel al calității vieții este fericirea, o fericire tot mai larg împărtășită.